

ОЦІНКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ЕФЕКТИВНОЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Р. О. МАСЛИК

(Львівська державна фінансова академія)

Анотація. Оцінка ефективності бюджетних видатків у соціальній сфері є важливим процесом, який впливає на якість і рівень життя населення. Якість життя – це задоволеність населення життям із погляду широкого набору потреб і інтересів. Мета статті – аналіз сучасного стану рівня якості життя людини, що є результатом проведення ефективної бюджетної політики в соціальній сфері. У статті здійснено оцінку показників стану рівня та якості життя населення з використання переліку індикаторів соціальної безпеки України. Визначено найбільш проблемні напрями фінансування соціального захисту населення України. Рівень і якість життя населення в Україні знаходиться на критичному рівні.

Ключові слова: соціальний захист, якість життя, рівень життя, ефективність бюджетної політики, соціальна безпека, індекс людського розвитку.

Питання ефективного бюджетного фінансування соціального захисту є актуальним для кожного суспільства. Для того щоб зрозуміти, чи раціонально використовуються державні кошти для соціальної сфери, необхідно проводити аналіз рівня якості життя населення та рівня людського потенціалу. Оскільки Україна прагне до інтеграційних процесів із Європою, то покращення якості життя населення повинно стати пріоритетним завданням держави соціального спрямування. На сучасному етапі розвитку, в Україні ще немає чітко сформованих критеріїв і методології оцінки якості життя населення. У Цілях Розвитку Тисячоліття, розроблені Організацією Об'єднаних Націй, одним зі стратегічно важливих напрямів модернізації українського суспільства є підвищення якості життя населення. Тому обрана тема є актуальною і потребує поглибленого вивчення та аналізу.

Проблеми формування та реалізації бюджетної політики в соціальній сфері, оцінка її ефективності досліджували такі вітчизняні науковці, як Н. Овчарова, В. Піхоцький, І. Кичко, Н. Громова та ін. Дослідженню теоретичних положень якості життя також значну

увагу приділило чимало вітчизняних науковців, таких як О. Оберван, О. Рябека, Е. Лібанова, Л. Шаульська та ін. Вони досліджували основні складові якості життя та фактори, що впливають на формування рівня та якості життя населення. Проте залишається все ще ряд не вирішених питань з цієї теми, особливо на сучасному етапі актуальні деякі аспекти якості життя населення України, які науковці ще не вивчили.

Мета статті – аналіз ефективності здійснення політики бюджетних видатків на соціальний захист населення України.

Розробити правильну оцінку ефективності бюджетних видатків у соціальній сфері є досить складно. Це пов'язано з тим, що не існує чітких критеріїв оцінки розвитку соціальної сфери, а також зі складністю виконання порівняльного аналізу результатів функціонування різних галузей соціальної сфери. Необхідним завданням, яке потрібно виконати у ході оцінки ефективності бюджетної політики, є проведення аналізу її динамічних процесів. Чим кращими є показники рівня якості життя населення, тим ефективнішою є діяльність бюджетної політики в забезпеченні соціальними гарантіями кожного громадянина.

У середині ХХ ст. у світових дослідженнях сформувалася концепція якості життя, що містила як конкретні питання, що стосувались умов праці та побуту людей, так і загальнофілософські проблеми людського буття. Термін «якість життя» інтерпретується в широкому та відносно вузькому розумінні. У широкому розумінні якість життя – це задоволеність населення життям із погляду різних потреб та інтересів, і включають у його зміст характеристики та індикатори рівня життя, умови праці та відпочинку, житлові умови, соціальне забезпечення, екологію, суб'єктивні оцінки тощо. У більш вузькому трактуванні з якості життя вилучаються економічні характеристики (власне характеристики рівня життя – доходи, споживання, вартість життя) [1, с. 10–11].

Якість життя у своїй сутності поєднує індикатори рівня життя (обсяг валового внутрішнього продукту, національного і реального доходу на душу населення, обсяг послуг на душу населення, середній рівень заробітної плати, забезпеченість житлом тощо), а також умови праці та відпочинку, житлові умови, соціальну забезпеченість і гарантії, охорону правопорядку та дотримання прав особистості, відчуття спокою, комфортності та стабільності.

Для того щоб оцінити якість життя населення, необхідно використати систему показників, які найбільш точно розкривають інформацію про необхідність прийняття заходів щодо підвищення якості життя. На сучасному етапі розвитку країни існує велика кількість підходів і методологій оцінки рівня якості життя населення, основними з них є: Методологія Economist Intelligence Unit, Методологія ОЕСР: Better Life Initiative, Методологія ЄС, Методологія Європейського комітету статистичних систем та ін. Також існує певний досвід виміру окремих компонентів якості життя населення. На міжнародному рівні – це індекс людського розвитку розрахований Організацією Об'єднаних Націй, індекс добробуту розрахований Legatum Institute, якість життя розрахована Інститутом Gallup. На регіональному рівні – це Методика Моніторингу регіонального людського розвитку України.

У нашому дослідженні ми б хотіли звернути увагу на найважливіші показники рівня та

якості життя населення України і звести їх в одну таблицю (табл. 1).

Основним показником, який офіційно використовується фахівцями ООН для порівняння оцінки рівня і якості життя населення в різних країнах світу, є індекс людського розвитку (ІЛР). Він являє собою інтегральну оцінку трьох складових компонент, що характеризують довголіття, рівень освіти і доходів населення країн світу. Проведене дослідження свідчить, що рівень і якість життя населення України відповідають групі країн із високим рівнем людського розвитку. Щодо нашої країни, то 2010 р. Україна посідала 69-ту позицію, 2011 р. – 76-ту з показником 0,737, а в 2013 р. – 78-му з показником 0,740.

Межа бідності, визначена за відносним критерієм (75 % медіанного рівня середньодушових еквівалентних сукупних витрат), за 9 місяців 2013 р. становила 1173 грн. Відповідно межа крайньої бідності (60 % сукупних витрат) була на рівні 938 грн, а середньодушові еквівалентні витрати, нижчі від цієї межі, мали 11,6 % населення. Рівень абсолютної бідності, визначений на основі офіційно затвердженого прожиткового мінімуму, становив 20,9 % за витратами та 9,1 % за доходами. Рівень абсолютної бідності для міжнародних порівнянь становить 2,4 %, тобто коливається в межах низьких значень. За період 9 місяців 2013 р. близько половини бідного населення перебувало у стані крайньої бідності (47 %).

Така ситуація, коли помітно зменшується частка бідних, але при цьому погіршуються всі характеристики щодо глибини бідності та розшарування серед бідних, може свідчити про загальне погіршення становища низькодоходного населення та про закріплення контингенту бідних [9, с. 74].

Для оцінки ефективності боротьби із бідністю використовують індекс Кетца, який показує розрив між мінімальною заробітною платою та середньою заробітною платою. Міжнародна організація праці рекомендує підтримувати цей індекс на рівні 50 %. Тобто, якщо середній рівень зарплати становить 2000 тис. грн, то мінімальна заробітна плата повинна бути не нижчою 1000 тис. грн. 2005 р. індекс Кейтца перевищував 40 %, а 2008 р. він знизився до

30 % і лише із 2009 р. почав зростати. Відповідний індекс зріс 2012 р. до 36,7 %, а 2013 р. знову знизився до 30,4 %. Основною причиною

такого різкого падіння стало, те що мінімальна заробітна плата залишилась без змін (1218 грн), а середня заробітна плата зростає.

Таблиця 1

Показники основних компонентів якості життя населення України за 2005–2013 рр.
[2–5, с. 91; 6, с. 9; 7, с. 25–28]

№	Назва компонента	Порогові значення	Фактичне значення
1	Індекс людського розвитку:	–	2005 – 0,788 2010 – 0,733 2013 – 0,734
	- ВВП на душу населення за ПКС (у цінах 2011 р.), дол.	Від 200 до 40 тис.	2005 – 7,276 2010 – 7,857 2013 – 8,215
	- тривалість життя, років	Від 25 до 85	2005 – 67,5 2010 – 68,2 2013 – 68,5
	- очікувана тривалість навчання, років	15	2005 – 14,2 2010 – 14,8 2012 – 15,1
	- середня тривалість навчання, років	11	2005 – 11,3 2010 – 11,3 2012 – 11,3
2	Компоненти рівня зайнятості:		
	- рівень безробіття (за методологією МОП), %	Не більше 10	2005 – 7,2 2010 – 8,1 2013 – 7,3
	- рівень відносної бідності (частка населення із середніми сукупними витратами, які нижчі 75 % медіанного рівня сукупних витрат), %	–	2005 – 27,1 2010 – 24,1 2013 – 24,7
	- рівень абсолютної бідності (частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижчі прожиткового мінімуму), %	–	2005 – 55,3 2010 – 23,9 2013 – 9,1
3	Компоненти грошових доходів:		
	- відношення середньої заробітної плати до прожиткового мінімуму, разів	Не менше 3	2005 – 1,91 2010 – 2,56 2013 – 2,68
	- відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму, разів	Не менше 1,5–2	2005 – 0,78 2010 – 0,84 2013 – 0,81
	- співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати	1:3	2005 – 1:3,07 2010 – 1:2,69 2013 – 1:2,97
4	Коефіцієнт старіння населення (частка населення, старшого за 65 років у загальній чисельності населення), %	7	2005 – 15,9 2010 – 15,6 2013 – 15,1
5	Співвідношення сукупних витрат 10 % найбільш забезпеченого населення до 10 % найменш забезпеченого, разів	Не більше 8	2005 – 4,6 2010 – 3,5 2013 – 3,4

Наступним компонентом, який повинен підтримувати достатній рівень життя кожної людини – це грошові доходи. Україна належить до країн зі значними масштабами розшарування населення за доходами. Основний внесок у загальну нерівність робить 5–15 % населення країни з високими доходами. Решта населення диференційована за доходами відносно рівномірно. Значне розшарування населення за доходами викликає соціальне напруження в суспільстві, може стати перешкодою сталого розвитку та знижує ефективність зусиль у боротьбі з бідністю.

Економічна нерівність в Україні є цікавим феноменом. З одного боку, за офіційними статистичними даними, наша країна є дуже рівноправною, з іншого – навколишня реальність і самопочуття населення це не дуже підтверджують. На перший погляд, статистичні свідчення про високу рівність доходів українців виглядають дуже авторитетно. За даними ООН, 2013 р. частка 10 % найбагатших українців у сукупному доході становила близько 22,5 %, а 10 % найбідніших – 3,8 %. Багаті отримують у 6 разів вищий дохід, ніж бідні – проте в більшості країн цей розрив ще більший.

За міжнародним коефіцієнтом Джині, соціальна нерівність в Україні оцінюється у 28 балів (чим менше, тим краще). Це порівняно непоганий показник, однак, насправді, він удвічі вищий і сягає позначки 60 балів. Це пояснюється високим рівнем тінізації економіки, відсутністю повної, реальної, правдивої інформації про доходи багатих людей, що спотворюють різницю в доходах. Упродовж 2005–2013 рр., згідно з даними Держкомстату України, коефіцієнт Джині, який відображає характер розподілу всієї суми доходів населення між окремими його групами, зменшився за середньодушовими грошовими доходами із 0,32 до 0,27, а за загальними доходами – з 0,3 до 0,25 [3].

Систематизувавши всі дані, зробимо висновки: рівень якості життя населення знаходиться на критичному рівні, попри те, що видатки на соціальний захист із державного бюджету постійно зростають, також постійно зростають показники соціальних стандартів

і розміри соціальних гарантій. Низька ефективність бюджетної політики в соціальній сфері зумовлена цілим комплексом причин, що в першу чергу пов'язані із відсутністю єдиної цілісної концепції розвитку соціальної сфери.

Необхідними кроками для приведення бюджетної політики в соціальній сфері до належного й ефективного рівня є:

1. перехід від простої політики нарощування обсягів соціальних видатків до структурних реформ у соціальній сфері (акцентувати увагу більше на створенні нових робочих місць і розширенні продуктивності зайнятості);
2. подальше реформування системи соціального захисту (впорядкування системи пільг, поглиблення адресності соціальної допомоги);
3. створення єдиної, цілісної концепції розвитку соціальної сфери.

Отже, проведені дослідження ефективності бюджетної політики в соціальній сфері свідчать, що бюджетна політика соціального захисту населення, незважаючи на щорічне збільшення видатків у цій сфері, є неефективною. Про це свідчать показники межі бідності та погіршення становища доходів населення України. Важливо те, що соціальні видатки держави слід розглядати як соціальні інвестиції в людський розвиток, які матимуть соціально-економічний ефект у майбутньому, а не як видатки на утримання галузей соціальної сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рівень життя населення України / НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України ; за ред. Л. М. Черенько. – Київ : ТОВ «Вид-во «Консультант», 2006. – 428 с.

Riven zhyttia naseleння Ukrainy / NAN Ukrainy, In-t demohrafi ta sots. doslidzh., Derzh. kom. statystyky Ukrainy ; za red. L. M. Cherenko. – Kyiv : TOV «Vyd-vo «Konsultant», 2006. – 428 s.

2. Table 1. Human Development Index and its components. Human Development Reports [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/content/table-1-human-development-index-and-its-components>. – Назва з екрана.
3. Населення та міграція [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрана.

Naselelnnia ta mihratsiia [Elektronnyi resurs] // Derzhavnyi komitet statystyky : ofits. veb-sait. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Nazva z ekrana.
4. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME07222.html. – Назва з екрана.

Pro zatverdzhennia Metodyky rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Elektronnyi resurs] : Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 02.03.2007 r. № 60. – Rezhym dostupu: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME07222.html. – Nazva z ekrana.
5. Оберван О. Р. Аналіз індикаторів соціальної безпеки як показника ефективності управління соціальною політикою України / О. Р. Оберван // Економіка та держава. – 2014. – № 8. – С. 89–92.

Obervan O. R. Analiz indykatoriv sotsialnoi bezpeky yak pokaznyka efektyvnosti upravlinnia sotsialnoiu politykoiu Ukrainy / O. R. Obervan // Ekonomika ta derzhava. – 2014. – № 8. – S. 89–92.
6. Нижник В. М. Соціально-індикативне регулювання рівня життя населення у забезпеченні економічної безпеки України / В. М. Нижник // Вісник Хмельницького національного університету. – 2012. – № 3, т. 3. – С. 7–10.

Nyzhnyk V. M. Sotsialno-indykativne rehu-liuvannia rivnia zhyttia naselelnnia u zabez-pechenni ekonomichnoi bezpeky Ukrainy / V. M. Nyzhnyk // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. – 2012. – № 3, t. 3. – S. 7–10.
7. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. С. І. Пирожкова ; НАН України. – Київ, НІПМБ, 2003. – 42 с.

Metodychni rekomendatsii shchodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy / za red. S. I. Pyrozhkova ; NAN Ukrainy. – Kyiv, NIPMB, 2003. – 42 s.
8. Індекс розвитку людського потенціалу 2013 (рейтинг України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/indeks-rozvitku-lyudskogo-potencialu-2013-reyting-ukrayini>. – Назва з екрана.

Indeks rozvytku liudskoho potentsialu 2013 (reitynh Ukrainy) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://infolight.org.ua/content/indeks-rozvitku-lyudskogo-potencialu-2013-reyting-ukrayini>. – Nazva z ekrana.
9. Маслик Р. О. Оцінка ефективності бюджетної політики соціального захисту населення України / Р. О. Маслик // Соціально-економічні аспекти розвитку економіки і управління : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – МА, United States of America : Aspekt Publishing, Taunton, 2015. – С. 74–79.

Maslyk R. O. Otsinka efektyvnosti biudzhethnoi polityky sotsialnoho zakhystu naselelnnia Ukrainy / R. O. Maslyk // Sotsialno-ekonomichni aspekty rozvytku ekonomiky i upravlinnia : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. – MA, United States of America : Aspekt Publishing, Taunton, 2015. – S. 74–79.

Р. О. Маслик (Львовская государственная финансовая академия). **Оценка качества жизни населения как результат эффективной бюджетной политики социальной защиты в Украине.**

Аннотация. Оценка эффективности бюджетных расходов в социальной сфере является важным процессом, который влияет на качество и уровень жизни населения. Качество жизни – это удовлетворенность населения жизнью с точки зрения широкого набора потребностей и интересов. Цель статьи – анализ современного состояния уровня качества жизни человека, как основного результата эффективности бюджетной политики в социальной сфере. В статье осуществлена оценка показателей состояния уровня и качества жизни населения по использованию перечня индикаторов социальной безопасности Украины. Определены наиболее проблемные направления финансирования социальной защиты населения Украины. Уровень и качество жизни населения в Украине находится на критическом уровне.

Ключевые слова: социальная защита, качество жизни, уровень жизни, эффективность бюджетной политики, социальная безопасность, индекс человеческого развития.

R. Maslyk (Lviv State Academy of Finance). **Evaluation of quality of life as a result of an effective fiscal policy in the social protection of Ukraine.**

Summary. Assessment of the effectiveness of budget spending in the social sector is an important process. It acts on the quality and standard of living. Quality of life – is a life of satisfaction of the population in terms of needs and interests. Analysis of the current state of quality of life as the main outcome efficacy fiscal policy in the social sphere. The estimation of indicators of the level and social standard of living in Ukraine is done with the help of different indexes of social security. The most problematic areas of financing of social protection Ukraine are identified. Condition the quality of life in Ukraine is on the critical level.

Keywords: social protection, quality of life, standard of living, the effectiveness of fiscal policy, social security, human development index.